

Visions de guerra, visions d'amor

La moral del escritor no está en sus temas ni en sus propósitos, sino en su conducta frente al lenguaje.

OCTAVIO PAZ

L'amore dato e ricevuto vive per sempre e si trasmette di generazione in generazione.

ANTONIO GRAMSCI, *Lettere alla madre*

La poesia del nostre temps és poc avesada a la denúncia i al dicteri. Ben pocs poetes emprenen el camí de la increpació. Vivim en un món on la queixa ho és per qüestions purament individuals, contra qui m'ha trepitjat el voraviu, perquè el sentit de comunitat pertany a un altre època. La increpació ha estat, de temps, un dels camins de la poesia, un dels modes que li havia proporcionat més de ressò: contra el poder gasiu, contra la injustícia, a favor dels desesperats del planeta. Jordi Guardans no és exactament (o únicament) un poeta "de combat", però sí que és un poeta atent, que sap parar l'orella als moviments del temps. No segueix pas modes escadusseres, de temporada primavera-estiu, d'obediència a una Idea o Partit, sinó que escolta un instint i sap calcular la matemàtica galàctica dels estels que ens parlen, i sap sumar els indicis que només un poeta és capaç de detectar. Jordi Guardans és també —no em cansaré de repetir-ho— un poeta poeta i sap molt bé que més enllà del dicteri necessari, les idees i la necessitat de dir alguna cosa, la poesia es construeix amb paraules, sabent donar un altre sentit, com deia un altre poeta, als mots de la tribu.

La poesia és un art de sorpreses i imprevisions. On les grans veritats es resolen en saber sintonitzar amb la ràdio dels estels. Una

troballa, un so, una paraula que apareix obsessiva, en una mena de paranoia crítica, una sèrie de coincidències d'aparença màgica, posen en marxa els mecanismes de la creació. En poetes com Guardans perviu encara el que llegíem a *l'Enric d'Ofterdingen*, en traducció de Joan Maragall: "a mi sempre m'han agradat molt els poetes. Ells m'han fet la vida i el món més clars, més visibles, i m'ha semblat que l'esperit penetrant de la llum devia ésser-los molt amic, perquè ells poguessin entrar en totes les naturaleses i distingir-les, i estendre sobre cada una d'elles un vel apropiat i delicadament acolorit." El caràcter de mag o visionari s'accentua quan Novalis afegeix: "Jo en els cants llurs he sentit com eixamplada la meua pròpia naturalesa, com si ella es pogués moure amb més llibertat, com si la seva sociabilitat i el seu àngel en fossin acontentats, com si tots els seus elements se penetressin uns amb altres tranquil·la i delitosament, evocant a mils les fresques energies." En poetes com Jordi Guardans perviu aquests gest romàntic, i constatem encara el vell principi que s'associava a "la flor blava" (die blaue Blume), és a dir l'aspiració del fet poètic a ser una mena de coneixement universal, que permet la unió o re-unió de l'eternitat amb allò que és precís i limitat, del món dels somnis amb la realitat, de les coses usuals amb les fantàstiques. Assolir un tipus de coneixement al qual tan sols la poesia pot accedir.

Jordi Guardans encapçala EL LLIBRE DE DRESDEN amb un poema en el qual ens dóna totes les pistes del recull. El Dresden del títol es concreta en una ciutat víctima, bombardejada salvatgement en un dels episodis finals i més covards de la Segona Guerra Mundial ("Si vaig al Dresden del crim quan dansa"), a la qual el poeta viatja i intenta entendre, evocar, què hi va passar i fa que actuï com una mena de mitjancer, acordant la culpa col·lectiva amb un perdó ("el meu fràgil crit / pagui el rescat de joguines noves"). Al mateix

temps sent una exigència de viatjar i escriure el llibre que llegim (“la vida em mana, tendresa dreta, / que vagi allà per beure d’una aigua”). I tot seguit descobrim un altre dels conceptes que són clau en aquest poeta, el de l’amor (“i me l’estimi perquè és casada / amb la promesa del transparent” o bé, “àmbit d’amor per rentar tot l’ara”). Un amor entès no únicament en el sentit sentimental, sinó que va més enllà, l’atansa, per exemple a Maragall. Un amor de sentit cívic, de solidaritat, de vindicació o de donar veu als desemparats. Les claus d’interpretació que proposa el poeta en aquest llibre són expressades en termes de visió, és a dir en la necessitat de traduir una experiència de gran força. Això és evident en els versos finals d’aquest poema primer: “recordar-me, ser consciència / d’ànima adulta mig adormida. / És viu el somni que fa més somni, / fa vent de llum, a cops ve de cara.” Per acabar el poema amb un vers decisiu: “em porta a Dresden el tren dels nens.” L’atenció a la infantesa, de la qual deriva el tema de la innocència (de les víctimes), el blanc del color de la llet, són motius constants al llarg del llibre. Puresa i innocència. Cromatisme simbòlic i exigència de justícia.

* * *

EL LLIBRE DE DRESDEN es pot llegir de dues maneres. La primera és literal, en la qual se superposen dos temps. El d’una nit de barbàrie i anihilació, i el d’un viatge concret que fa el poeta, atret per una crida dels abissos. La segona lectura ens recupera el cas de Dresden, les experiències bèl·liques evocades i la ciutat contemplada, vista en la materialitat de la reconstrucció, evocada en el passat esplendorós en l’imperi austrohongarès (la Florència de l’Elba), serveixen per introduir una crida a l’amor: “Dresden suplica per l’aventura / del gran perdó.” La “veu malalta del desig” és un cant a favor de la utopia. El ritme dels poemes, el ritme del sentit del llibre, es barregen en una combinació de visió i cant, aconseguint així de superar el

nivell primari del fet bèl·lic. Reconeixem la identificació de la veu del poeta amb la ciutat i amb el patiment dels ciutadans. Més enllà d'una solidaritat extingida:

Ben a la vora de l'Elba callo,
em faig paisatge trist, devastat,
l'aigua no em calma una ferida
plena de nit, la ciutat encesa,
cau tot el foc de l'infern quan menja
amb una gana d'estrella negra.

Tot el llibre és dominat per una sèrie de contrastos: entre infantesa (els nens) que representen innocència i maldat; la destrucció i el renaixement; la ciutat vella i la ciutat nova. Arquitectures de la pedra es transformen en arquitectures de l'esperit i, com és habitual en la poesia de Jordi Guardans, reconeixem un cant, soterrat, desesperat, però incisiu de reivindicació d'una altra civilització, menys materialista, més anímica, un món en el qual podem trobar de costat i al mateix nivell, amb el mateix valor, forces visibles i invisibles.

Alguns llocs concrets de la ciutat de Dresden esdevenen metàfores. Per exemple el pont d'August que travessa l'Elba, l'Augustbrücke, és llegit com la connexió entre temps i maneres ben diferents:

De ciutat vella a ciutat nova
el pont d'August per damunt de l'Elba,
de vida vella a vida nova
el pont valent per damunt de cendra
d'amor cremat, el riu crema el mar,
erma és la lluna.

Les variacions sobre la infantesa i la innocència, els àngels i els nens, donen pas a la pluja (de bombes, de por). Davant els palaus dels

poderosos, militars i polítics (el palau de Zwinger), la veu poètica reacciona: “Se sap petit, fràgil, vulnerable, / valent i amable resant un crit.” Una sèrie d’associacions que es distribueixen al llarg del poemari indiquen pistes de lectura, un recorregut per la ciutat, una manera de reinterpretar el passat, o la reivindicació de la història secreta. Les més significatives són a l’entorn del color blanc d’innocència i cendra: la llet, la neu, flors d’ametller, que culmina en la vella lleteria de Dresden, la llet de la maternitat. El recorregut es clou al final del llibre quan llegim:

És la sorpresa de ser poeta
veient la meta de la bellesa,
no entén què passa quan vol parlar,
tot és senzill i tot es complica,
tot s’embolica i es fa perill,
cristalls dins sang que s’amaguen força
dins de l’escorça que fa de vena.

* * *

El 13 de febrer de 1945 la ciutat de Dresden fou virtualment destruïda per un bombardeig esfereïdor obra de la civilitzada aviació aliada anglonord-americana. Era una manera —diuen els experts— de passar factura pel bombardeig de Coventry que havia tingut lloc el 1940 i de passada ajudar Stalin que exigia als aliats col·laboració amb l’ofensiva de l’exèrcit roig contra la Wehrmacht. Així es van apuntar a la llarga llista de crims i criminals inaugurada a Gernika el 1937. Fins després de la caiguda del mur de Berlín el 1989 no hi va haver esforços seriosos de reconstrucció. Quan aquesta es va iniciar a la dècada dels noranta es va fer pagant peatge a l’estètica Ikea i Disneyworld. A més no hi va haver esforços seriosos d’explicació o denúncia del que havia passat. G. W. Sebbald es referia en el seu llibre *Sobre la història natural de la destrucció* a l’extraordinària

capacitat d'autoanestèsia dels alemanys, que semblaven haver superat la guerra sense signes de patiment psicològic. D'aquesta manera han estat capaços de sobreviure una experiència terrible com la de la Segona Guerra Mundial, en la qual van viure en poc temps, sovint simultàniament, el paper de botxins i víctimes. Gün-ter Blobel, el guanyador del Premi Nobel de medicina del 1999, que havia visitat de nen la ciutat de Dresden mentre fugia amb els seu pares de l'ofensiva dels russos, va donar els diners del premi per a la reconstrucció de la Frauenkirche. Matthias Neutzner, un historiador local que va poder entrevistar molts dels supervivents del bombardeig, ha escrit dos llibres amb testimonis colpidors d'aquell esdeveniment. Després d'anys de desmemòria, els alemanys s'enfronten amb el passat. I Dresden ocupa un lloc cabdal en el procés d'autoanàlisi. L'arquitecte Daniel Libeskind està construint un edifici molt agosarat, una mena de punta de llança que es clava en una antiga caserna militar i aquest edifici ha de ser la seu del primer museu alemany d'història militar.¹ Aquests tres personatges, el filantrop, l'historiador i l'arquitecte representen maneres diverses de recuperar, i tornar a pensar en, el passat recent.

És casualitat pura (o no, perquè havia de ser així) que aquest nou llibre de Jordi Guardans coincideixi amb una revifalla d'atenció per Dresden? En aquest context, de reconstrucció de vells edificis de la part antiga de la ciutat i de construcció de noves propostes, de descoberta i denúncia, ens arriba EL LLIBRE DE DRESDEN. Un llibre que és anterior a molts d'aquests esforços de memòria i reconstrucció. Aquest fet ens recorda que Guardans és un poeta sensible i atent a

1. Un article recent a la revista *The New Yorker* reflexionava àmpliament sobre la situació de Dresden a propòsit de la intervenció de Liebeskind. George Packer, "Letter from Dresden. Embers", *The New Yorker* (1 de febrer del 2010), pp. 32-39.

la crida de la consciència, que para l'orella, no a les músiques del temps, sinó a la crida d'allò que la seva interioritat li exigeix. Llegir el llibre de Jordi Guardans ens fa present aquella frase d'Octavio Paz: "abrir el poema en busca de *esto* y encontrar *aquello* —siempre otra cosa." Perquè un poeta d'aquesta categoria no es podia limitar a escriure'ns la història, o a un seguit de frases convencionals i confessionals sobre un fet que pertany al capítol de la història oblidada, per la tirania de la vergonya col·lectiva, o per l'intent d'amagar la història macabra d'una victòria, perquè, com és sabut, la història l'escriuen els vencedors. L'intent de Guardans va més enllà de fer-ne una crònica vindicativa o d'atacar el silenci de la història oficial. Ataca, sí, però ho fa des del centre de la poesia, amb la qual cosa modifica la perspectiva. L'amplia i en dóna una versió rebel. La ciutat de Dresden, que ocupa un lloc especial en l'imaginari de la guerra i la destrucció, adquireix així una altra dimensió en la història de la poesia.

Citava al començament uns mots de Novalis. Vull acabar amb uns altres de Joan Maragall, del pròleg de *l'Enric d'Ofterdingen* en el qual defineix la poesia com "la força que ens comença a descloure el misteri de les coses i ens fa el món, si no clarament intel·ligible, familiar, almenys harmònic." Aquesta és una de les operacions que un poeta com Jordi Guardans sap aplicar a la matèria rebuda, d'unes visions de guerra en sorgeixen visions d'amor. En un món sinistre, tocat pel mal, ens recupera petits detalls positius, Guardans ens ajuda a interpretar el misteri de les coses, ens restitueix brins d'harmonia, per fer el nostre viatge en aquest món una mica més suportable. I entenedor.

ENRIC BOU

Providence, 5/II/10

Dresden va ser bombardejada a les acaballes de la Segona Guerra Mundial. Opinions del tot contradictòries o literalment enfrontades, interessades. Només una certesa: de dos-cents mil a tres-cents mil morts. No es pot concretar més, de molts cossos només en restaven les cendres.

Sembla que a Dresden no hi havia indústria relacionada amb la guerra ni era un centre de comunicacions estratègic. Però n'hi ha que ho neguen. Es volia aconseguir d'una vegada la rendició del monstre, de Hitler? Potser, però en tot cas després dels fets terribles el monstre no es va rendir malgrat tenir-ho tot perdut. A la conferència de Jalta, Churchill i Roosevelt volien treure pit davant de Stalin? El cas és que planen núvols molt foscos sobre els aliats i els seus dirigents. Però són certs? Una visió objectiva d'aquest fet històric sembla que ningú no la té. He cercat i cercat i el que més m'ha colpit ha sigut la resposta d'un historiador valent, rigorós i amic: «De la història hi ha coses terribles que mai no se sabran.» Com a poeta, però, no em desanima, a l'inrevés. Malgrat la pena.

J. G.

1

Si vaig al Dresden del crim quan dansa
pot ser en el fons que el meu fràgil crit
pagui el rescat de joguines noves,
la vida em mana, tendresa dreta,
que vagi allà per beure d'una aigua
i me l'estimi perquè és casada
amb la promesa del transparent.
Hi ha un pou profund amagat a Dresden,
molt ple de pistes per alegrar-se,
àmbit d'amor per rentar tot l'ara.
Haig de ser fort al matí difícil
i carregar l'home que tant costa,
em va venint tota l'esplendor
del cel, del núvol que se'm regala
per recordar-me, ser consciència
d'ànima adulta mig adormida.
És viu el somni que fa més somni,
fa vent de llum, a cops ve de cara:
em porta a Dresden el tren dels nens.

2

Aquella nit d'horror, llum salvatge
deixant els cossos de fills i mares
al plat dels llops. Moltes dentadures
il·luminades, Dachau o Dresden!
Haver plorat i al despertar-me
porto camisa blanca i amb sang
que un nen m'estira ple de fermesa.
Ben decidit, sap bé com pujar-me
al tren que porta al centre de Dresden.
No sé per què, com si fos viatge
per arribar a un Nadal etern
malgrat el crim. Festa celebrada
per tots els màrtirs, la nit salvada.
Eterns pessebres, parts a les venes,
posem antenes sobre tenebres
per sentir els nens, molts tenen contacte
amb un silenci llunyà que canta.
Hi ha una nit santa, vol aterrar.

3

És la mirada del nen de Dresden.
No vol trair-se mai a la vida,
té un record clau, pedra preciosa
que és de les mines del seu origen.
Si no deserta retroba el blau,
per véncer el crim de cada vegada.
No se sap vell, només que s'estima
un espadat amb una cascada
que és pare i mare de molsa verda
amagant tombes que són de gala,
fosses de morts fent-se una abraçada.
És la mirada del nen de Dresden.
Com em pertorba, somric de cara,
perquè és del cel i l'amor dispara.